

Jog

történeti szemle

XIX. évf.
4. szám
2021

BUDAPEST · DEBRECEN · GYŐR · MISKOLC · PÉCS · SZEGED

A TARTALOMBÓL

**Az oszmán korból fennmaradt
„régí” típusú török alapítványok**

**Hollandia és Nyugat-Frízföld
1580. évi Politieke Ordonnansiéja
és annak egyes hatásai
az angolszász világra**

**A kereskedelmi jog mint önálló
diszciplína történeti helye
az egyetemi szintű jogi
oktatásban az államszocialista
korszaktól napjainkig**

**Egy negyedszázados per
a két csódtörvény határán**

**Egy választott bírósági eljárás
kartelljogi relevanciái**

**A Tanácsköztársaság után
felállított igazolóbizottság körüli
vita a Budapesti
Tudományegyetem jogi karán**

Szladits Károly

TARTALOM

TANULMÁNYOK

FALUS Orsolya: Az oszmán korból fennmaradt „régí” típusú török alapítványok. Újabb adalékok a tradicionális iszlám alapítványokhoz	1
HAITAS, Daniel: Hollandia és Nyugat-Frízföld 1580. évi <i>Politieke Ordonnansie</i> -ja és annak egyes hatásai az angolszász világra	7
KÉPES György: A kereskedelmi jog mint önálló diszciplína történeti helye a magyar egyetemi szintű jogi oktatásban. Az államszocialista korszaktól napjainkig	13
PÉTERVÁRI Máté: Egy negyedszázados per a két csődtörvény határán	21
VARGA Norbert: Egy választottbírói eljárás kartelljogi relevanciái	29
MŰHELY	
SZIVÓS Kristóf: A Tanácsköztársaság után felállított igazolóbizottság körüli vita a Budapesti Tudományegyetem jogi karán	37
KÖNYVEKRŐL	
Magyarország, 1921 – HEIL Kristóf Mihály	46
SZEMLE	
BALOGH Elemér – Büntetőjog-történeti konferenciák a kincses városban	48
NAGY Janka Teodóra – MATLA Gabriella: Jubileumi nemzetközi interdiszciplináris konferencia Tárkány Szücs Ernő születésének 100., a Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport megalakulásának 10. évfordulóján (Hódmezővásárhely, 2021. szeptember 30.–október 1.)	50
HÍREK	52
E SZÁMUNK SZERZŐI	56

A címlapon:

Szladits Károly (1871–1956)

<https://dunaszerdahelyi.sk/>

Jog

történeti szemle

Nemzetközi szerkesztőbizottság:

Dr. Wilhelm Brauner (Bécs), Dr. Izsák Lajos (a szerkesztőbizottság elnöke), Dr. Peeter Järvelaid (Tallinn), Dr. Günter Jerouschek (Jéna),
Dr. Srđan Šarkić (Újvidék), Dr. Kurt Seelmann (Bázel), Dr. Erik Štenpien (Kassa), Dr. Martin Löhnig (Regensburg)

Szerkesztőség: Dr. Barna Attila, Dr. Béli Gábor, Dr. Homoki-Nagy Mária, Dr. Koncz Ibolya, Dr. Máthé Gábor,
Dr. Mezey Barna, Dr. Révész T. Mihály, Dr. Stipta István, Dr. Szabó Béla, Dr. Szabó István

Főszerkesztő: Dr. Mezey Barna
Szerkesztő: Bódiné dr. Beliznai Kinga

A szerkesztőség címe: 1053 Budapest, Egyetem tér 1–3., II. em. 211. Tel./fax: 411-6518
ISSN 0237-7284

Kiadja a Debreceni Egyetem Jogtörténeti Tanszéke, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszéke,
a Károli Gáspár Református Egyetem Jogtörténeti–Jogelméleti Intézete, a Miskolci Egyetem Jogtörténeti Tanszéke,
a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Állam- és Közigazgatás-történeti Tanszéke, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jogtörténeti Tanszéke,
a Pécsi Tudományegyetem Jogtörténeti Tanszéke, a Széchenyi István Egyetem Jogtörténeti Tanszéke,
a Szegedi Tudományegyetem Magyar Jogtörténeti Tanszéke

Felelős kiadó: Dr. Mezey Barna
Kiadói munkálatok: Gondolat Kiadó

¹⁹ MNL GL Z 202. 782. Magyar Fotókereskedők Országos Egyesülete, 20.935/932-33.

²⁰ Uo.

²¹ Uo.

²² Uo.

²³ Uo.

²⁴ Uo.

²⁵ Uo.

²⁶ Uo.

²⁷ Uo.

²⁸ Uo.

²⁹ Uo.

³⁰ Uo.

³¹ Uo.

³² P. IV. 6185/1933. In MNL GL Z 202. 782. Magyar Fotókereskedők Országos Egyesülete, 20.935/932-33.

³³ Uo.

³⁴ *Ország-Világ*, 1930. (április 13.) 15–16. sz. 4. p.

³⁵ MNL GL Z 202. 782. Magyar Fotókereskedők Országos Egyesületének Alapszabálya, 20.935/932-33.

1. Bevezetés

A kolozsvári M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem tanárai megtagadták a román király és a kormányzótanács iránti hűségesküt, amely miatt távozniuk kellett.¹ Az egyetem az 1921. évi XXV. tc. értelmében költözött Szegedre, amelynek 100. évfordulója alkalmából a jogi karon professzori emlékkötet készült,² amely a második világháborút megelőző tanáraink életútját és munkásságát mutatja be. E kötet keretében Plósz Sándorról végeztem kutatást,³ aki 1872 és 1881 között a polgári törvénykezési jog, a váltó- és kereskedelmi jog nyilvános rendes tanára volt Kolozsvárott az egyetem egyik alapító professzoraként (ezt követően került Budapestre). A kutatás során több napilapot is találtam, amely Plósz 1918–19-ben kifejtett egyetemi tevékenységével foglalkozott. Bár a jelen tanulmányhoz végzett kutatás során eredendően e kérdéskört próbáltam feltárni, hamar világos lett, hogy más tanárok is szóba kerültek. A karon 1918 és 1920 között események és konfliktusok – ahogy látni fogjuk – lehet, hogy végső soron még az 1921/22. tanév dékánjának megválasztására is hatással voltak. Tanulmányomban a szakirodalmon kívül a korabeli napilapokat, valamint az ELTE Levéltárában található jogi kari tanácsulések jegyzőkönyveit dolgoztam fel.⁴ Az, hogy az elmúlt években több jogtörténeti tárgyú munka is foglalkozott a korszakkal,⁵ más-más aspektusokból megközelítve, alátámasztja a jogi kar helyzetének jelentőségét. A kutatás során sem célom, sem szándékom nem volt arra vonatkozólag, hogy bármelyik tanár megítélésén, munkásságán csorba essen, valamint hogy politikátörténeti fejtegetésekbe bocsátkozzam.

2. Kunfi Zsigmond egyetemi kultúrharca

A Tanácsköztársaság utáni történések nem érthetők meg teljeskörűen az egyetem történeti előzmények ismerete nélkül. Doleschall Alfréd, a jogi kar 1919/20. tanévének dékánja tanévnyitó beszédében a megelőző év eseményeit úgy foglalta össze, hogy „ez a halált

MŰHELY

Szivós Kristóf

A Tanácsköztársaság után felállított igazolóbizottság körüli vita a Budapesti Tudományegyetem jogi karán

hozó zivatar tudományegyetemi és különösen kari szervezetünkön és életünkön is perzselve végig süvített”.⁶ Nem véletlen, hogy a dékán ilyen jellemzést használt, hiszen az első világháborút követő forradalmi kormány ki kívánta terjeszteni befolyását a szellemi élet egyik központjára, a Budapesti Tudományegyetemre és ezen belül is leginkább az „öskonzervatív”⁷ jogi karra, mivel a közigazgatásban és az igazságszolgáltatásban a megörökölt államapparátus helyett új, fiatal és átképzett szakemberekre volt szükség egy nagy társadalmi átalakulás sokrétű és újszerű feladatainak ellátására.⁸ Többek között az is felmerült, hogy a hetvenedik életévüket betöltött tanárokat, mint például Concha Győzöt és Plósz Sándort, nyugdíjazzák.⁹

Az egyetem kezdetben inkább kivárá, halogató taktikát folytatott, és e tapogatózást követően a kormányzat és az egyetem között a valódi ellenségeskedés akkor robbant ki, amikor a közoktatásügyi tárca élére Kunfi Zsigmond került.¹⁰ A kar reformok iránti készségességének hiánya miatt Kunfi számára nyilvánvalóvá vált, hogy „a karban jelen összetételében nincs meg a készség arra, hogy a gyökeres átalakulást önmagától megvalósítsa”.¹¹ Az új szakemberek képzésének legfontosabb feltétele a megfelelő tanári kar, így a kormány számára presztízskérdéssé vált a kinevezések ügye, amelyet az egyetem szokásjogi úton maga gyakorolt. Kunfi a „szocialista kultúrkampf”¹² keretében szakított e koráb-

bi gyakorlattal, és a jogi karra hét új tanárt nevezett ki,¹³ valamint tanszékeket szervezett az egyetemi tanács megkérdezése nélkül.¹⁴ Emiatt a „professzori kar méltatlankodása nem ismert határt”.¹⁵ Jászi Oszkár naplójában e lépést úgy jellemezte, hogy „kellemetlen bonyodalom, mivel Kunfi hibákat követett el”.¹⁶ Látható, hogy Kunfi kinevezése után azonnal „nekiesett” az egyetem átalakításának, mivel bár 1919. január 18-án került a tárca élére, Jászi már január 29-én kellemetlen bonyodalomokról írt a miniszter miatt.

A jogi karon Kunfi lépését különös érzékenységgel fogadhatták, hiszen még 1918 végén a miniszter (akkor Lovászy Márton) kezdeményezésére, szabályszerű eljárás nélkül járultak hozzá Somló Bódog karra történő kinevezéséhez (aki „unico loco candidatióval neveztetett ki”).¹⁸ Ekkor még azt az ígéretet kapták a kormánytól, hogy „a tanszék szervezésének és betöltésének ez a szokatlan módja a jövőben praecedensül semmiképen sem fog szolgálni”.¹⁹

Az egyetem nem kívánta a Kunfi által kinevezett új professzorokat beiktatni, ezért a minisztertanács 1919. január 30-ai ülésén Kunfi kérte, hogy ha az egyetemi tanács nem hajlandó a beiktatásra, akkor „a minister-tanács mondja ki, hogy ő veszi ki a tanároktól az esküt és ez esetben felhatalmazást kér a kormánytól, hogy az egyetemi tanácsot és az egyetem autonómiáját felfüggeszthesse és renitencia esetén az egyetemhez kormánybiztost küldhessen ki. Hogy az egyetemi tanács megnyugodjék, a közoktatásügyi miniszter úr kijelenti leiratban, hogy az egyetem autonómiáját egyébként sérteni nem akarja, sőt jövőre törvényben fogja azt a népkormány biztosítani.”²⁰

A kar (a miniszternek küldendő) felirati javaslatot fogalmazott meg az egyetemi tanács felé, amelyben az nyert megfogalmazást, hogy tudomásul veszi az egyetem, hogy a minisztertanács fogja beiktatni az új tanárokat, és működésük elé nem fognak akadályokat gördíteni.²¹ 1919. február 3-án így az egyetem végképp megtagadta az új professzorok beiktatását (az egyetemi tanács 5:4 arányban helybenhagyta a kar ezirányú határozatát).²²

A kormány február 4-én felfüggesztette az egyetem autonómiáját, megeskette az új professzorokat, és Jászi Oszkárt az egyetem kormánybiztosává nevezte ki,²³

Kunfi Zsigmond¹⁷

akinek a feladata a reformok előkészítése és az egyetemi adminisztráció vezetése volt. Erről Kunfi az egyetemi tanácsot másnap leiratban a „mihez-tartás végett” értesítette.²⁴ Az egyetemi tanács Kunfit egyébként II. Józsefhez hasonlította annak abszolutisztikus módszerei miatt, és ezt bár sértésnek szánták, a minisztert – Litván György szerint – bizonyára büszkeség töltötte el amiatt, hogy a kalapos királyhoz hasonlították,²⁵ hiszen ő nem az abszolutisztikus uralkodót látta II. Józsefben, hanem a reformert. A miniszter élesen bírálta az egyetemet a szerinte haladó gondolkodás-mód ellenzése miatt:

„a budapesti egyetem tanácsa nyíltan kibontotta az ellenforradalom zászlóját, mert ezzel a határozattal

*az első olyan közhatósággá vált az egyetemi tanács, amely a forradalom előtti időből származó jogelvekre támaszkodva, megtagadja a forradalom jogán alakult kormány rendeletének végrehajtását.”*²⁶

1919. február 27-én, a jogi karon a reformok megvalósítása érdekében bizottságot állítottak fel, amelynek Plósz volt az elnöke, a tagjait pedig „régiek” közül néhány professzor, valamint az újonnan kinevezett tanárok adták (kivéve Jászi).²⁸ A bizottság március 15. és 20. között (tehát közvetlenül a Tanácsköztársaság megalakulása előtt) négy alkalommal is ülésezett,²⁹ a Tanácsköztársaság idején azonban egy alkalommal sem tartott ülést.³⁰

3. A kari igazolóbizottság és az arról való vita a kar tanácsülésein

Az oktatási reformbizottság ügye először 1919. szeptember 17-én került a kari tanács elé. Doleschall tanévnyitó beszédében szólt a bizottságról, azonban ennek tényleges tartalmára csak következtetni lehet, hiszen – ahogy látni fogjuk – azt a jegyzőkönyvben már az elhangzottól eltérően rögzítették. Kovács János prodékán javasolta a beszéd rögzítését a jegyzőkönyvben, annak jelentősége miatt.

A beszédre reagálva Kmety „megindokolja a Kunfi-féle reformbizottságban való részvételét”, Plósz „a

multak recriminációját nem tartja helyén valónak”, Magyary pedig „megállapítani kívánja, hogy a reformbizottsági tanácskormányokkal kapcsolatban a dékáni megnyitó beszédben felhívott tanrendtervezetet nem bizottsági megállapodásból készült és bizottsági tárgyalás alá nem is vétetett”.³¹ A dékán ígéretet tett arra, hogy módosított szövegezéssel rögzíteti a jegyzőkönyvben az elhangzottakat, ugyanakkor kiemelte, hogy „megnyitó beszédében kizárólag történeti tényeket konstátál s nem bírálatot gyakorol, mit gyakorolni az erre küldött bizottságnak és a Karnak lesz feladata.”³²

Ezt követte a szavazás: „prodékán indítványa szavazás alá bocsáttatván, a szavazás előtt Plósz Sándor eltávozik, mire a kar a dékáni megnyitó beszédre vonatkozó, Király János prodékán indítványát egyhangulag elfogadja”, majd „Plósz Sándor az ülésbe visszatér”.³³

Doleschall beszéde a másnapi, folytatólagos tanácsülésen is vita tárgya lett, ugyanis a dékán bejelentette, hogy azt az előző ülésen elhangzottakra figyelemmel módosítva szövegezte. Az ezzel kapcsolatos felszólalásokat a jegyzőkönyvben sajnos nem rögzítették:

*„Hosszabb eszmecsere után, melyben a dékánon és Magyary Géza ny. r. tanáron kívül különösen Plósz Sándor ny. r. tanár vesz részt, Magyary Géza ny. r. tanár köszönettel tudomásul veszi a helyesbített szöveget. E szövegezést a Kar is egyhangulag tudomásul veszi.”*³⁴

A karon igazoló eljárás kezdődött, amely során a Kar minden tanárát és magántanárát nyilatkozattételre szólították fel tevékenységükkel kapcsolatban. Egy öttagú igazolóbizottságot állítottak fel („ötös bizottság”),³⁵ amely nem keverendő ugyanakkor azzal az öttagú bizottsággal, amelyet a jogi kar 1918 novemberében az új kormány üdvözlésére küldött ki.³⁶ A következőkben két főbb pontra bontva azt vizsgálom meg, hogy milyen viták folytak a Karon az igazolóbizottság tevékenységéről. A legfontosabb forrást, magát az igazolóbizottsági jelentést a levéltári iratok között nem találtam meg, így annak tartalmára csak következtetni tudunk.³⁷

3. 1. A bizottsági jelentés tartalmának általános megítélése

Ehelyütt a tartalmi kritikák közül csak azon aspektusokra térek ki, amelyek a jelentés tartalmával szemben általánosságban felmerült. Október 30-án Reiner ismertette a bizottság azon álláspontját, amely szerint

Plósz, Grosschmid, Magyary és Illés magatartása feletti sajnálkozást tartanak elfogadható jogkövetkezménynek, valamint saját különvéleményét is, miszerint fegyelmi eljárást kellene indítani a nevezettek ellen.³⁸ Ehelyütt meg kell jegyezni, hogy Reiner eredetileg nem fegyelmi eljárást kívánt kezdeményezni, csak vizsgálatot és további eljárás elrendelését javasolta. „A bizottság azonban annak alapján, hogy a tanácsnak mint fegyelmi hatóságnak mindennemű felhívása fegyelmi jellegű és maga az előadmány tartalmilag is fegyelmi jellegű, annak az elnevezésnek használata és ennek következtében az érdekeltek előzetes meghallgatása mellett döntött.”³⁹

Grosschmid meglehetősen éles bírálatot illette a bizottságot Plósz fegyelmi eljárás alá vonásának felvetése miatt:

*„Egy ilyen ember ellen, aki Európában a jogászság egyik disze, minden meghallgatás nélkül oda röpteni azt a mocskot, hogy fegyelmi eljárás alá vonassék, az szóló [Grosschmid] előtt pszichológiai rejtély. [...] A bizottság mindenestre egy olyan előadónak vezetése és inspirációja alatt határozott, aki tulszigorúságban és szellemi eltévelygésben szenved. Ezért mondá [Grosschmid], hogy pszichológiai rejtély.”*⁴⁰

Azt javasolta, hogy a kar küldjön ki újabb bizottságot az ötös bizottság „tulszigorú és tévelygő” volta miatt.⁴¹ Kmety osztotta Grosschmid javaslatát, és kiemelte, hogy „itten valósággal erkölcsi halál osztogatattik. Már magában az is súlyos dolog, hogy egy ilyen inquisitív folyik meggyőződéseink ellen, amely megjárja a különböző hivatalokat.”⁴² Szladits is hasonló kritikát fogalmazott meg: „itt embervadászat folyik és hurkokat akarnak kivetni az emberre”.⁴³ A kiemelt álláspontokból is látszik, hogy a bizottsági jelentés milyen felháborodást váltott ki az abban érintett tanárokból.

Plósz Sándor²⁷

Notter Antal is javasolta egy új bizottság kiküldését, hiszen az „ötös bizottság olyan súlyos feladat elé állítja a Kar minden egyes tagját, amelyet így első hallásra nem lehet nyugodt lelkiismerettel megoldani”.⁴⁴

A dékán nem osztotta Grosschmid álláspontját, hiszen a jelentés „tulszigoru”-nak való minősítése már a jelentés érdemi bírálata, amely azonban annak érdemi tárgyalására tartozik (ezen azonban az érdekeltek nem vehetnének részt), így Grosschmid prejudikált.⁴⁵ Notter véleménye kapcsán pedig azt mondta, hogy ha valaki nem érzi magát elég tájékozottnak a javaslat egyszeri ismertetése után, akkor lesz még lehetősége erre a későbbi tárgyalás során.⁴⁶

3. 2. A bizottság megválasztásával kapcsolatos vita

A bizottsági jelentést bírálók a bizottságot formai alapon is kritikával illették. Kmety kiemelte, hogy a bizottságot egy olyan tanácsulésen küldték ki, amelyen sokan nem voltak jelen: „nyolcan a Kar tekintélyes tagjai nem jöhettek el. Csonka Kar küldte ki a bizottságot, nem a Kar egészének bizottsága”.⁴⁷ Grosschmid pedig azzal érvelt, hogy a Karon ilyen horderejű ügyek esetén az a szokás, hogy „az illető bizottságok a senium köré csoportosulnak”,⁴⁸ vagyis a Kar legtapasztaltabb és legidősebb tagjai vesznek részt a bizottsági munkában, ugyanakkor az ötös bizottság e hagyománynak nem felelt meg. Azt is megjegyezte, hogy „az első feldolgozás rendszerint nem egészen kész a materialiter. A másodikban több a garancia és több bizalmat fog érdemelni.”⁴⁹ Kmety ezzel egyezően hangsúlyozta, hogy „a kartársias szellemben quasi bele kell nevelődni, ehhez huzamosabb idő kell, nincs kizárva, hogy némely ridegebben önző lelkület még huzamos együttélés, együttszolgálat után sem fogadja be a testületi jó szellemet”.⁵⁰

A dékán ezzel sem értett egyet, mivel arra a napra, amikor a bizottságot kiküldték, két ülést hívtak össze, és a kérdés a másodikra volt kitűzve. „Hogy Grosschmid az elsőt résztvett, de a másodikról eltávozott, arról csak ő tehet. [...] Kmety Károly megjelenésének sem voltak fizikai akadályai. Saját akarata szerint nem vett részt az ülésen.”⁵¹ A két ülésre, amelyre a dékán hivatkozott, 1919. augusztus 13-án került sor. Az első ülésen (11 órakor) a dékánválasztás történt meg, a második ülésen (fél 12-kor) pedig a bizottság kiküldése. Hosszú szünet nem lehetett a két ülés között, mivel több szavazási fordulóban tudták csak a dékánt megválasztani. A dékánválasztó ülésen tízen nem vettek részt, a második ülésen pedig Grosschmiddel kiegészülve tizenegyen. Király János, akkori dékán fel is vetette, hogy nem kellene-e a dékánválasztást elhalasztani a nagyszámú hiányzó miatt, de a Kar ezt nem támogatta, tekintve, hogy a szükséges számban jelen voltak.⁵² Grosschmid azzal védekezett a dékán állításaival szemben, hogy nem jogi szempontból vetette fel az elmondottakat „ő csak a testületi szellemet

hangsúlyozta és ebből folyólag kifogásolta, hogy a bizottság kiküldése nem a kar nagy többségének akarata szerint történt.”⁵³

3. 3. Az egyes professzorok elleni vádak

Bár maga a bizottsági jelentés nem maradt fenn, az egyes tanárok felszólalásaiból korlátozottan ugyan, de rekonstruálható, hogy milyen vádak fogalmazódtak meg velük szemben. A bizottsági jelentésben felhozott vádak két csoportra oszthatók: egyrészt az oktatási reformbizottságban való részvétel, másfelől pedig „az egyetemi autonomia önvédelmi küzdelmében követett magatartások”.⁵⁴ A reformbizottságban részt vett Pikler Gyula is, ő azonban teljesen visszavonult vidékre, és pszichológiai kísérleteket folytatott.⁵⁵

1. *Plósz Sándor és Illés József.* Mindkettejük vonatkozásában az oktatási reformbizottságban való részvétel merült fel. Előbbi annak elnöke volt, míg utóbbi annak tagja (a magyar jogtörténet megvédése érdekében), de az ő részvételét „még az előadmány sem tartja súlyosnak”.⁵⁶ Plósz szerint kötelessége volt elvállalni a bizottsági elnökséget, hiszen ha a miniszter utasította erre, akkor azt nem vonhatta kétségbe: „miért essék megrovás alá a miniszter felhívására való véleményadás, [...] amely funkcionál a tanár mint a miniszternek alárendelt közhivatalnok szerepét”.⁵⁷

Egy napilapban Plósz tagadta, hogy csatlakozott volna Kunfiék forradalmasító törekvéseihez. Ahogy fogalmazott:

„a reformbizottságot, amelynek én elnöke voltam, nem az egyetem forradalmasítása céljából alakították, hanem annak a Lovász Márton akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter [...] leirata szerint az volt a feladata, hogy a tisztviselőképzés reformjára nézve a Lovász leiratában foglalt elvek megfontolásával tegyen javaslatot, ezenfelül tegyen előterjesztést és javaslatot az új tanterv, a szervezet és vizsgarend és egyúttal az egyetem szabadságának intézményes biztosítása tárgyában is.”⁵⁸

2. *Magyary Géza.* Magyaryval szemben három tevékenységet hoztak fel. Egyrészt az oktatási reformbizottságban való részvételt, másfelől a Taylor-féle emlékirat szerkesztésében való részvételt,⁵⁹ valamint a hét, Kunfi által kinevezett tanár megesketésével kapcsolatos álláspontja miatt, ti. hogy nem támogatta a kart az autonómiáért kifejtett küzdelmében.⁶⁰ Magyary ugyanis hozzájárult a megesketéshez, álláspontja szerint azért, mert a karnak e szempontból ellenálláshoz nem volt joga; ha valaki a karra kinevezést nyert, azt meg kellett esketni.⁶¹ A bizottság munkájáról alapvetően úgy vélekedett, hogy annak ellenére le kell folytatni a vizsgálatot, hogy annak előadója (Reiner) „évek óta ádáz ellenségem. Vele a társadalmi összeköttetést már évek óta nem tarthatom fenn, mint ez a Kar tagjai előtt, de az egyetem falain belül mások előtt is ismeretes”.⁶²

3. *Szladits Károly* tevékenységével szemben a bizottság ugyancsak több kifogást emelt. A jelentés azzal kezdte a professzor jellemzését, hogy „Pikler Gyulával együtt már régóta előkészítettem az új időket, értve ezzel a Károlyi-féle forradalmat és a bolsevizmust”, majd azzal folytatta, hogy az októberi események kezdete óta minden esetben úgy lépett fel, „mint a hatalom kezelőinek bizalmasa és exponense.”⁶⁴ Felhozták ellene azt is, hogy kívánatosnak tartotta „a Karnak kiegészítését a szocializmus képviselőivel”, amelyből azt vezették le, hogy Szladits a szocializmus és a bolsevizmus híve volt, és hogy „ennek a szellemnek a szolgálatában” támogatta a hét tanár kinevezését.⁶⁵ Ugyancsak vád volt vele szemben az oktatási reformbizottságban való részvétel, amellyel kapcsolatban Szladits azt az álláspontot képviselte, hogy szükséges volt a mérsékelt tanárok részvétele annak érdekében, hogy a radikálisok ne legyenek túlsúlyban.⁶⁶

A professzor elleni eddig felsorolt vádpontok mind a Tanácsköztársaság előtt kifejtett tevékenységeire vonatkoztak. Szladits egyébként úgy „találkozott” először a bolsevizmussal, hogy „az egyetlen egy csoport betört előadásomra, és annak megszüntetését követelte azon a címen, hogy *nincs többé magánjog*. Azután Vámbéryvel együtt kidobták a Jogtudományi Közlöny szerkesztőségéből, amelynek Magánjogi Döntvénytárát szerkesztettem. Bizonyára nem azért dobtak ki, mert hozzájuk közelállónak tekintettek.”⁶⁷ A bizottság felhozta vele szemben, hogy a Tanítók Szakszervezete Főiskolai Szakosztályának titkára volt,⁶⁸ valamint hogy a tanácskormány bizalmasaival együttműködve bizottsági és vitaüléseket tartott, amelyekhez egyetemi helyiségeket használt.⁶⁹ A jelentésben az is megjelent, hogy az igazságügyi népbizottság bevonta azokba a munkálatokba, amelyek az egyetem átszervezésére irányultak.⁷⁰

4. *Kmety Károly* közéleti munkássága külön tanulmányok témájául is szolgálhatna (például párttag és országgyűlési képviselő is volt),⁷¹ így az igazolóbizottság több

tevékenységét is felhozta ellene. Többek között azt, hogy részt vett a népköztársaság idején is a közéletben,⁷² a Kunfi-féle oktatási reformbizottságban⁷³ vagy hogy a *Világ* című napilapban⁷⁴ a jogi kar tanrendjét kritizálta és reformokat sürgetett.⁷⁵ Kmetyt a Tanácsköztársaság idején állásától és vagyonától megfosztották, kizárták a szakszervezetből,⁷⁶ később börtönbe zárták és internálták is.⁷⁷

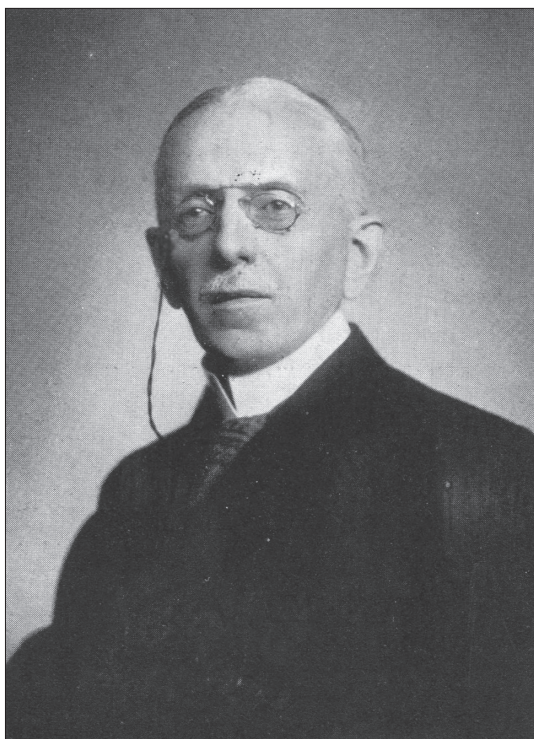
5. *Grosschmid Béni* volt az egyetlen olyan tanár, akivel szemben a bizottság úgy fogalmazott meg kifogásokat, hogy nem volt tagja az oktatási reformbizottságnak. Azzal vádolták, hogy a tanácskormány részére kiadásra ajánlotta fel több munkáját is.⁷⁸ A professzor szerint a kormánynak szándékában állt, hogy „támogassa az ideális tudományt oly munkák kiadásával, amelyeket semmi tendentia nem vezet”, és neki voltak is olyan munkái, amelyeket nem tudott kiadni.⁷⁹ Ahogy korábban is láthattuk, Grosschmid nemcsak a konkrét vádakat, hanem a bizottságot és azon belül Reiner személyét is kritizálta: „Nemcsak azt hibáztatja [Grosschmid] az előadásban, hogy ő maga nem él abban a mértékben a tudománynak, mint a hogy tehetné, hanem hogy még másokat is zavar abban, hogy a tudománynak élhessenek.”⁸⁰

4. „Amikor a tanárok hajbakapnak”⁸² – a jogi kari vita a nyilvánosság elé kerül

4. 1. A „Ne dobd el” kezdetű röpirat ügye

Az igazolóbizottsági eljárás körüli vita a nyilvánosság elé jutott. *Az Ujság* például hírül adta, hogy a bizottság határozata annyira felháborította az egyetemi közösséget, hogy „röplapokat osztogattak az egyetem környékén”.⁸³ A röpirat az alábbi szöveget tartalmazta:

„Ne dobd el!! Add tovább!! Keresztények! Szenzációs dolog történt a jogi karon. Az 5-ös igazolási bizottságot leleplezték és bizottsági tagságuktól megfosztották!

Magyary Géza⁶³

Grosschmid Béni⁸¹

*Kiderült, hogy a bizottság 2 tagja: Reiner és Kenéz / Kreuzer/ kereszttelt zsidók, 3 tagja pedig: Kováts, Helle és Balás titkos szabadkőművesek! A kar 14 szóval 2 ellen kimondta, hogy bennök a levitézlett bolsevik vezérek titkos segítőit látja, mert csak a bolsevikieknek akartak szolgálatot tenni azáltal, hogy a nemzeti jogtudomány régi művelőinek 8 érdemes, konzeratív, keresztény professornak vesztére törtek! A titkos maffia értelmi szerzőjét a szabadkőműves Doleschal Dékánt Grossschmidt professor nyílt ülésén távozásra szólította fel! Az igazoltatási eljárásra új 3 tagú bizottságot küldtek ki, a régi bizottság ellen pedig bünvádi eljárást indítanak.*⁸⁴

E röpirat nyilvánvaló célja a figyelemfelkeltés volt, így abban több túlzó, valótlan kijelentés is található. Egyrészt az igaz ugyan, hogy egy új, háromtagú bizottságot választott a kar, de erre azért volt szükség, mert az ötös bizottság a kritikák hatására lemondott.⁸⁵ Grosschmid azzal vádolta a tagokat, hogy azáltal, hogy ártatlan tanárokat vádoltak meg, akaratlanul ugyan, de a bolsevizmusnak tettek szolgálatot.⁸⁶ A bizottság tagjai közül többen nehezményezték ezt az állítást, Helle Károly pedig kijelentette, hogy Grosschmid szavaiért „neki a Kartól elégtétel jár. Amíg ezt meg nem kapja, addig mint bizottsági tag kari ülésekre a lábát be nem teszi”.⁸⁷ Az sem volt igaz, hogy a bizottság tagjai ellen bünvádi eljárást indítottak volna, valamint arra sem találtam utalást, hogy Grosschmid lemondásra szólította volna fel a dékánt. A röpirat nyolc professzort említett, de a forrásokból (akár a jegyzőkönyvekből, akár a napilapokból) az tűnik ki, hogy csak hét tanár volt érintett.

Az egyetemi tanács 1920. február 26-án megadta az érintetteknek a felhatalmazást, hogy rágalmozás miatt bünvádi eljárást indíthassanak (Helle Károly 1920. március 5-én elhunyt).⁸⁸ A feljelentésben a sértettek előadták, hogy az

*„egyik kari ülésben valóban elhangzott, hogy másik kari ülésben a kari tagok egy részéről valóban az állítottat, hogy az ötös bizottság javaslata által érdekelt egyik tanár ellen maffiaszerű tevékenységet fejtettek ki, a mely kari ülésekben pedig más, mint kari tag részt nem vett, hogy következképpen [...] a röpczédula a kari ülésben résztvettek köréből valóban közlése vagy éppen valamelyes közreműködése nélkül nem készülhetett el.”*⁸⁹

A nyomozást végül megszüntették, mivel nem tudták felderíteni a röpirat szerzőjét, kiadóját, előállítóját és terjesztőjét.

4. 2. Magyary és Plósz rágalmozási ügye

Az igazolóbizottsági jelentésről szóló vita nyilvánosság elé jutásának másik hozadéka az volt, hogy az ügyet felkapó napilapok név szerint említették az

érintett tanárokat, és őket a bolsevizmussal kötötték össze. Így például 1920. január 3-án több pesti napilap is szinte azonos tartalommal közölte le az alábbi rövid hírt:

*„A budapesti tudományegyetem jog- és államtudományi karán alakult igazoló bizottság Plósz Sándor, Szladits Károly, Kmety Károly, Illés József, Grosschmid Béni, Pikler Gyula és Magyary Géza tanárok ügyében befejezte a kommunizmus idején tanúsított magatartásuk miatt folytatott vizsgálatot és felterjesztette jelentését az egyetemi tanácshoz, amely az ügyben dönteni fog. Értesülésünk szerint a bizottság három tanár terhére állapított meg súlyosabb beszámítás alá eső cselekményeket, míg a többieket enyhén ítélte meg. A vizsgálatról függetlenül a jogi kar Plósz Sándor drt, aki már túlhaladta a hetvenedik évét, felszólította, hogy kérje nyugdíjaztatását.”*⁹⁰

Másnap az egyetem rektora, Ballagi Aladár azt mondta, hogy „bár nem lehetetlen, hogy beavatott helyről kerültek a lapokhoz” a közlemények, mégis valótlanságokat tartalmaztak. Tagadta, hogy Plósz felszólították volna nyugdíjaztatásának kérésére, és azt is, hogy a hét tanárral szemben a vizsgálatot lefolytatták volna, mivel a korábbi igazoló bizottság leköszönt, és új testület („háromas bizottság”) folytatta tovább a vizsgálatot. Ennek eredményének megszületését 1920 január hónapjának végére jósolta.⁹¹ A *Nyírvidék* január 22-én arról számolt be, hogy „Pikler Gyulát, Plósz Sándort, Illés Józsefet és Szladits Károlyt felszólították, hogy huszonnégy órán belül kérjék nyugdíjazásukat. A többi professzorokat rehabilitálták, és állásukba ünnepélyesen visszahelyezték őket.”⁹²

Magyary és Plósz feljelentést tettek sajtó útján elkövetett rágalmozás miatt, összesen hat személy ellen.⁹³ Kiemelték azokat a cikkeket, amelyek szerintük a bűncselekményeket megvalósították, valamint hangsúlyozták, hogy

*„a fent előadott közleményekben foglalt állítások mind, kivétel nélkül az elsőtől a legutolsóig szemem szedett koholmányok, azokból egyetlen betű sem igaz. Nekünk a kommunizmussal s annak embereivel soha semmikor a legtávolabbi összekötésünk sem volt. Mi nemcsak a kommunizmus érdekében nem vettünk részt semmiféle mozgalomban, [...] hanem azt megelőzőleg még a Károlyi-féle kormányzat irányától is egészen távol állottunk. [...] Mi mindaddig, míg a kommunizmus a jogi kar működését be nem szüntette, kizárólag hivatali állásunkból folyó, szorosán vett hivatalbeli kötelességeink teljesítésére szorítkoztunk.”*⁹⁴

A kir. ügyészség 1920. március 8-án vádat emelt a terheltek ellen, mivel azok

„e cikkeken Dr. Plósz Sándor és Dr. Magyary Géza egyetemi tanárokról tehát közhivatalnokokról hivatasok gyakorlására vonatkozóan oly tényeket állítottak

*melyek valóság esetén sértettek ellen bünvádi vagy feyelmi eljárás okát képezheti, és őket közmegvetésnek tennék ki.*⁹⁵

Maga a törvényszéki peranyag nem maradt ránk, így az ügy kimeneteléről nincsenek információink. Napilapokból annyit lehet tudni, hogy 1920. július 2-án tartották az első főtárgyalást, ahol Magyar és Plósz személyesen megjelent sértettként. A vádlott újságírók a valóság bizonyítását kérték, és erre nézve hivatkoztak az egyetemi tanács vonatkozó határozataira és több egyetemi tanárnak, akik az igazoló bizottság tagjai voltak, tanúként való kihallgatását kérték. A bíróság helyt adott a bizonyítás iránti kérelemnek, elrendelte az adatok beszerzését és a tanúk kihallgatását, és ebből a célból a főtárgyalást elnapolta július 19-ére.⁹⁶

A második főtárgyaláson a *Pesti Hírlap*ot képviselő ügyvéd úgy fogalmazott, hogy

*„a Pesti Hírlap mindig az igazságra törekszik és ha nagyritkán tévedés éri, akkor loyálisan helyre is igazítja. Amikor a Plósz és Magyar professzorok megvádolásáról fölmerült hirt regisztrálta, másnap már meggyőződve a hir alaptalanságáról, készségesen, önként megállapította a való tényállást. Hogy a sértetteknek teljes elégtételt szolgáltatson, a bíróság előtt is kijelenti, hogy a két tudós a Károlyi-korszak és a diktatúra idején egyaránt kifogástalan, hazafias magatartást tanúsított.*⁹⁷

A *Pesti Hírlap* vádlottjai ezután visszavonó nyilatkozatot tettek, amelyet a sértettek elfogadtak, így a kir. ügyészség velük szemben ejtette a vádat. A többi vádlott azonban a visszavonó nyilatkozat megtételét visszautasította. A kir. törvényszék a vád és a védelem indítványára úgy határozott, hogy a bizonyítási eljárás teljessége céljából a bizonyítást „a felek részéről kért méretben kiegészíti és ennek foganatosíthatása végett a főtárgyalást bizonytalan időre elnapolta.”⁹⁸ A Perről egyéb információt a források nem adnak.

5. Az események lehetséges kihatása az 1921. évi dékánválasztásra

Nyilvánvalónak mondható, hogy a megkérdőjelezett professzorok és a dékán, Doleschall között a történetek miatt ellentét volt, amelynek a *8 Órai Ujság* szerint még az 1921. évi dékánválasztásra is kihatással volt. Az 1920/21-es tanév dékánja Angyal Pál lett, ami azt

is jelentette, hogy Doleschall lett a prodékán. A lap szerint Magyar, Plósz és más professzorok, akiket érintett az igazolóbizottsági ügy, azért nem támogatták, hogy az 1921/22-es tanév dékánja ismét Angyal legyen (ők maguk Notter Antalt támogatták), mert akkor megint Doleschall lett volna a prodékán, és ezzel helye lett volna az egyetemi tanácsban. Bár megválasztották Nottert, az egyik professzor fellebbezett a választás eredménye ellen, amit a kultuszminiszter meg is semmisített.⁹⁹ Ez az első dékánválasztás egyékként szoros volt, mert Notter 11:10 arányban lett megválasztva Angyallal szemben.¹⁰⁰

Annak alátámasztása szempontjából, hogy a dékánválasztásra is kihathatott az igazolóbizottsági vita, szerencsés körülmény, hogy a megismételt választás során – bár az természetesen ugyanúgy titkos volt – a jegyzőkönyv felsorolta, hogy ki volt az, aki szavazott és ki az, aki nem. A tanárok közül 11-en nem szavaztak: Magyar Géza, Plósz Sándor, Szladits Károly, Grosschmid Béni, Kmety Károly, Illés József (a hat tanár, akivel szemben a bizottság vádakat fogalmazott meg), Nagy Ferencz, Szentmiklósi Márton, Notter Antal (a későbbi hármas bizottság és Notter „jelöltként” nem kívánt szavazni), K. Kováts Gyula (az ötös bizottság elnöke) és Navratil Ákos.¹⁰¹ Mivel nem tudtak dékánt választani, a kultuszminiszter elé került az ügy, aki azt úgy oldotta meg, hogy a dékánválasztás jogát megvonta a Kartól, és azt az egyetemi tanács elé utalta.¹⁰² Így lett újra Angyal Pál a jogi kar dékánja.

6. Összegzés – ítélet helyett

A tanulmány egyedüli célja annak a belső feszültségnek az érzékeltetése volt, amely a jogi karon 1918–19-ben jelen volt. Ennek az elsődleges oka az ebben az időszakban meglévő állandó *útkeresési kényszerhelyzet* lehetett, hiszen mind a népköztársasági kormány, mind a tanácskormány komoly lépéseket tett a jogi oktatás átalakítása, vagy – a tanácskormány idején – annak megszüntetése érdekében. Az is érzékelhető ugyanakkor, hogy bármennyire is nagy legyen a feszültség a Karon belül, abból a nyilvánosságot ki akarták zárni, próbálták azt a kari „burkot” fenntartani, amelyben éltek. Példának okáért, amikor *Az Ujság* megkérdezte Magyaryt (aki többekkel együtt nem szavazott), hogy mit tud a dékánválasztás körüli konfliktusokról, azt mondta, hogy a „folyó harcokról mit sem tud. [...] Ő – a mint mondotta – egyedül csak tudományos kérdésekkel foglalkozik s így minden, a mi ettől távol áll, nem érdekli.”¹⁰³

SZIVÓS, KRISTÓF

Die Debatte um das nach der Räterepublik eingerichtete Zertifizierungskomitee an der Juristischen Fakultät der Universität Budapest (Zusammenfassung)

1918–1919 waren turbulente Jahre an der Juristischen Fakultät der Universität Budapest. Die neuen Regierungen versuchten, sich ins Alltagsleben der Fakultät einzumischen. Erstens ernannte Zsigmond Kunfi, der neue Bildungsminister von Anfang 1919, Professoren ohne die Zustimmung der Universität. Dann wollte die Räterepublik die juristische Ausbildung abschaffen. Ende des Jahres wurde ein Prüfungsausschuss eingesetzt, der die Tätigkeit der Professoren in den Jahren 1918–1919 untersuchen sollte. Die Debatte um den Ausschuss Kom-

tee hatte eine große Wirkung auf das Leben der Fakultät, weil es eine Unstimmigkeiten unter den Professoren gab. Es wurden Bedenken hinsichtlich der Aktivität von sieben Professoren geäußert, nämlich Sándor Plósz, Géza Magyary, Károly Szladits, Béni Grossschmid, József Illés, Károly Kmety und Gyula Pikler. In diesem Beitrag wird versucht, die Tätigkeit jedes dieser Professoren zu beschreiben, wie die Öffentlichkeit auf diesen Konflikt reagierte und welche Konsequenzen diese Debatten für die Fakultät hatten.

Jegyzetek

- ¹ PÉTERVÁRI Máté: Ereky István (1876–1943). *FORVM. Acta Juridica et Politica*. 2020. 1. sz. 200. p.
- ² GÖRÖG Márta – HOMOKI-NAGY Mária – VARGA Norbert (szerk.): A Szegedi Tudományegyetem jogász professzorai I. *FORVM. Acta Juridica et Politica*, 2020. 1. sz. 800. p.
- ³ SZIVÓS Kristóf: Plósz Sándor (1846–1925). *FORVM. Acta Juridica et Politica*, 2020. 1. sz. 551–567. p.
- ⁴ Kutatási szempontból szerencsés körülmény, hogy az ELTE jogi karának tanácsülési jegyzőkönyvei 1900-tól kezdődően hiánytalanul megvannak. Ezzel ellentétben az egyetemi tanácsülési jegyzőkönyvek csak 1940/41-től maradtak fenn. NAGY Lajosné: Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára. In SZÖGI László (szerk.): *Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből 8. Egyetemünk történetének levéltári és kéziratári forrásai (1635–1970) I.* 1985. Budapest, 3., 21. p.
- ⁵ SCHWEITZER Gábor: Vihar egy közjogi szakvélemény körül, avagy közreműködtek-e a Budapesti Tudományegyetem jogász-professzorai a köztársaság közjogi megalapozásában 1918 novemberében? *Állam- és Jogtudomány*. 2019. 3. sz. 59–77. p.; TAKÁCS Péter: „Most már nincs magánjog, nincs közjog, szüntessék be az előadásokat.” Szladits Károly tanúvallomása a népbiztosok perében (1920). *Jogtörténelmi Szemle*, 2018. 3–4. sz. 97–104. p.
- ⁶ HU–ELTELEL 7.a.20. *A Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának ülései*. 1919–1920. 33/919–20. 3. p.
- ⁷ LITVÁN György: *Jászi Oszkár*. Budapest, 2003. Osiris Kiadó, 160. p.
- ⁸ Litván György három okot ad arra, hogy a kormányzat miért látott hozzá a felsőoktatás átalakításához. Részletesen lásd LITVÁN György: A forradalmi kormány és a budapesti tudományegyetem erőpróbája 1918–1919 fordulóján. *Történelmi Szemle*, 1968. 4. sz. 401–402. p.
- ⁹ *Az Ujság*, 1919. (január 16.) 14. sz. 2–3. p. Kunfi Zsigmond a Minisztertanács 1919. január 21-i ülésén javasolta Concha, Plósz és K. Kovács Gyula tanév végével történő nyugdíjazását, mivel betöltötték 70. életévüket, és „szolgáltatukban való megtartásukra szükség nincsen.” Ehhez a Minisztertanács hozzájárult. *Jegyzőkönyve az 1919. évi január hó 21.-én Budapesten tartott Ministertanácsnak* (10. ülés), 43. pont. MNL OL K27.
- ¹⁰ HAJDU Tibor: *Az 1918-as magyarországi polgári demokratikus forradalom*. Budapest, 1968. Kossuth Kiadó, 295. p.
- ¹¹ LADÁNYI Andor: Az 1918. évi polgári demokratikus forradalom és a magyar felsőoktatás. *Felsőoktatási Szemle*, 1968. 10. sz. 589. p.
- ¹² HAROS Pál: *Az elétkozott köztársaság. Az 1918-as összeomlás és forradalom története*. Budapest, 2018. Jaffa, 303. p.
- ¹³ A kinevezett tanárok (zárójelben a tudományterület) Ágoston Péter (magánjog), Farkas Geyza (agrárpolitika), Jászi Oszkár (szociológia), Kovács Gábor (társadalmi gazdaságtan), Rónai Zoltán (politikai tudományok), Varga Jenő (gazdasági politika) és Vámbéry Rusztem (kriminológia) voltak. BELLÉR Béla: Felsőoktatásunk a polgári forradalom és a Tanácsköztársaság idején. I. *Felsőoktatási Szemle*, 1960. 2. sz. 92. p. A kinevezett tanárokat Doleschall tanévnyitó beszédében a „realisztikus új világrend apostolainak” nevezte. HU–ELTELEL 7.a.20. *A [...] Állam- és Jogtudományi Karának ülései*. 1919–1920. 33/919–20. 7. p. A tanárokat formálisan a Minisztertanács nevezte ki, de Kunfi indítványára.
- ¹⁴ JUHÁSZ NAGY Sándor: *A magyar októberi forradalom története*. Budapest, 1945. Cserépfalvi, 432. p.
- ¹⁵ LITVÁN 1968. 404. p.
- ¹⁶ 1919. január 29. In *Jászi Oszkár naplója*. Sajtó alá rendezte: LITVÁN György. Budapest, 2001. MTA, 16. p.
- ¹⁷ TORMAY, Cecile: *An outlaw's diary*. London, 1923. Phillip Allan & Co., 141. p.
- ¹⁸ HU–ELTELEL 7.a.19. *A [...] Állam- és Jogtudományi Karának ülései*. 1918–1919. 151/919–20. 117. p. Somló pályájáról lásd bővebben MEZEI Péter: Somló Bódog (1873–1920). *FORVM. Acta Juridica et Politica*, 2020. 1. sz. 639–642. pp.
- ¹⁹ HU–ELTELEL 7.a.20. *A [...] Állam- és Jogtudományi Karának ülései*. 1919–1920. 33/919–20. 6. p. (kiemelés az eredeti jegyzőkönyvből).
- ²⁰ *Jegyzőkönyve az 1919. évi január hó 30.-án Budapesten tartott Ministertanácsnak* (14. ülés), 9. pont. MNL OL K27. (a szerző kiemelésé).
- ²¹ HU–ELTELEL 7.a.19. *A [...] Állam- és Jogtudományi Karának ülései*. 1918–1919. 151/919–20. 95–96. p.
- ²² 1919. február 3. In *Jászi Oszkár naplója*, 16. p. A karon a határozatot Pikler Gyula és Somló Bódog is megszavazta annak ellenére, hogy korábban jó viszonyt ápoltak Jászival, ami különösen fájdalmas volt számára. „Somló és Pikler ellenséges magatartása a jogi karon.” 1919. február 1., 2. In *Jászi Oszkár naplója*, 17. p. Somlót a *Huszedik Század* főszerkesztőjeként Jászi követte. MEZEI 2020. 641. p.; LITVÁN 2003, 161. p.
- ²³ *Jegyzőkönyve az 1919. évi február hó 4.-én Budapesten tartott Ministertanácsnak* (16. ülés), 1. pont. MNL OL K27. Az új tanárok kinevezése, az autonómia felfüggesztése és Jászi kinevezése Kunfi azon véleményéből fakadt, hogy „be kell hozni a »hivata-

- los« kultúra több évtizedes elmaradottságát, a »modern Magyarország« polgári radikális és szociáldemokrata elitjének az egyes testületekben vezető szerepet kell biztosítani.” ERÉNYI Tibor: *Kunfi Zsigmond*. Budapest, 1978. Akadémiai Kiadó, 213–214. pp.
- ²⁴ LITVÁN 1968. 407. p.
- ²⁵ Uo. 404. p.
- ²⁶ A tudomány kínai fala. *Néptanítók Lapja*, 1919. 5–6. sz. 12. p.
- ²⁷ Ellinger Ede felvétele. https://hu.wikipedia.org/wiki/Fájl:Plósz_Sándor.JPG.
- ²⁸ A tagok Ágoston Péter, Farkas Geyza, Illés József, Kmety Károly, Kovács Gábor, Magyary Géza, Pikler Gyula, Rónai Zoltán, Szász-Schwarz Gusztáv, Szladits Károly, Varga Jenő és Vámbéry Rusztem voltak. Vámbéryt egyébként a kormány dékánának nevezte ki, ugyancsak a tanács hozzájárulása nélkül. HAJDU 1868. 295. p.; *8 Órai Ujság*, 1919. (március 7.) 57. sz. 6. p.; *Világ*, 1919. (március 6.) 56. sz. 3. p.
- ²⁹ HU–ELTELEL 7.a.20. A [...] *Állam- és Jogtudományi Karának ülései*. 1919–1920. 33/919–20. 16. p.
- ³⁰ *Pesti Hírlap*, 1919. (november 1.) 142. sz. 4. p. A felsőoktatás megreformálása ugyanakkor a Tanácsköztársaság idején is folytatódott. Lásd KÖTE Sándor: *A magyar nevelésügy a polgári demokratikus forradalom és a Tanácsköztársaság idején*. Budapest, 1963. Tankönyvkiadó, 69–72. p.
- ³¹ HU–ELTELEL 7.a.20. A [...] *Állam- és Jogtudományi Karának ülései*. 1919–1920. 33/919–20. 38–39. p.
- ³² Uo. 39. p.
- ³³ Uo.
- ³⁴ Uo. 53. p.
- ³⁵ A bizottság tagjai: K. Kovács Gyula (elnök), Reiner János (előadó), Balás Károly, Helle Károly és Kenéz Béla ny. r. tanárok lettek. HU–ELTELEL 7.a.19. A [...] *Állam- és Jogtudományi Karának ülései*. 1918–1919. 151/919–20. 118. p.
- ³⁶ SCHWEITZER 2019. 62–63. p.
- ³⁷ A jelentés a levéltári iratok között feltehetően egyáltalán nem maradt fenn, mivel a tanácsülés azon pontja mellett, amely során Reiner ismertette a bizottságnak elvileg a tanácsülés mellékletét képező jelentését, egy feketével írt kérdőjel szerepel. HU–ELTELEL 7.a.20. 1919–1920. *Jegyzőkönyv a budapesti kir. tudományegyetem jog- és államtudományi karának 1919. október 28-án tartott II. rk. [rendkívüli] üléséről*. 184. p.
- ³⁸ Uo. *Jegyzőkönyv [...] 1919. október 30-án folytatólagosan tartott II. rk. üléséről*, 188. p.
- ³⁹ Uo. 186. p.
- ⁴⁰ Uo. 186–187. p.
- ⁴¹ Uo. 187. p.
- ⁴² Uo. (a szerző kiemelése).
- ⁴³ HU–ELTELEL 7.a.20. 1919–1920. *Jegyzőkönyv [...] 1919. november 7-én folytatólagosan tartott II. rk. üléséről*, 288. p. (a szerző kiemelése).
- ⁴⁴ Uo. *Jegyzőkönyv [...] 1919. október 30-án folytatólagosan tartott II. rk. üléséről*, 189. p.
- ⁴⁵ Uo. *Jegyzőkönyv [...] 1919. november 5-én folytatólagosan tartott II. rk. üléséről*, 201–202. p.
- ⁴⁶ Uo. 203. p.
- ⁴⁷ Uo. *Jegyzőkönyv [...] 1919. október 30-án folytatólagosan tartott II. rk. üléséről*, 188. p.
- ⁴⁸ Uo. 189. p.
- ⁴⁹ Uo.
- ⁵⁰ Uo. *Jegyzőkönyv [...] 1919. november 12-én folytatólagosan tartott II. rk. üléséről*, 304. p.
- ⁵¹ Uo. *Jegyzőkönyv [...] 1919. november 5-én folytatólagosan tartott II. rk. üléséről*, 202–203. p.
- ⁵² HU–ELTELEL 7.a.19. A [...] *Állam- és Jogtudományi Karának ülései*. 1918–1919. 1908/918–19. 102–103. p.
- ⁵³ HU–ELTELEL 7.a.20. 1919–1920. *Jegyzőkönyv [...] 1919. november 5-én folytatólagosan tartott II. rk. üléséről*, 204. p.
- ⁵⁴ Uo. 212. p.
- ⁵⁵ TAKÁCS. 2018. 97. p. 4. végjegyzet.
- ⁵⁶ Uo. 8. p.
- ⁵⁷ HU–ELTELEL 7.a.20. 1919–1920. *Jegyzőkönyv [...] 1919. október 30-án folytatólagosan tartott II. rk. üléséről*, 192. p.
- ⁵⁸ *Pesti Hírlap*, 1919. (november 1.) 142. sz. 4. p.
- ⁵⁹ Ezzel kapcsolatban annyit szükséges háttérként megemlíteni, hogy Taylor antantkiküldött volt, akinek különböző emlékiratokat adtak át az ország területi integritása érdekében. Ennek egy kis részében Magyary is közreműködött. HU–ELTELEL 7.a.20. 1919–1920. *Jegyzőkönyv [...] 1919. november 5-én folytatólagosan tartott II. rk. üléséről*, 229. p.
- ⁶⁰ Uo. 231. p.
- ⁶¹ Uo. 230. p.
- ⁶² Uo. 249. p.
- ⁶³ https://dt.ogyk.hu/images/jogi_szerzok/magyary-geza.jpg.
- ⁶⁴ HU–ELTELEL 7.a.20. 1919–1920. *Jegyzőkönyv [...] 1919. november 7-én folytatólagosan tartott II. rk. üléséről*, 268. p.
- ⁶⁵ Uo. 272. p.
- ⁶⁶ Uo. 276. p.
- ⁶⁷ Uo. 277. p.
- ⁶⁸ Uo.
- ⁶⁹ Uo. 281. p.
- ⁷⁰ Szladits egyébként elmondása szerint végig közvetítő szerepet próbált betölteni, és minden meg akart tenni annak érdekében, hogy a hatalom ne szüntesse meg a jogi kart, a jogi és azon belül is különösen a magánjog oktatását azzal, hogy a magánjog vagyoni jogi részét a közjogi vagyoni joggal egységes rendszerbe kívánta összefoglalni „gazdasági jog” cím alatt. Részletesen lásd uo. 282–286. p.
- ⁷¹ SCHWEITZER 2019. 60. p.
- ⁷² HU–ELTELEL 7.a.20. 1919–1920. *Jegyzőkönyv [...] 1919. november 12-én folytatólagosan tartott II. rk. üléséről*, 317. p.
- ⁷³ Uo. 319. p.
- ⁷⁴ *Világ*, 1918. (december 15.) 294. sz. 2. p.
- ⁷⁵ HU–ELTELEL 7.a.20. 1919–1920. *Jegyzőkönyv [...] 1919. november 12-én folytatólagosan tartott II. rk. üléséről*, 320. p.
- ⁷⁶ Uo. 321–322. p.
- ⁷⁷ SCHWEITZER 2019. 65. p.
- ⁷⁸ HU–ELTELEL 7.a.20. 1919–1920. *Jegyzőkönyv [...] 1919. november 5-én folytatólagosan tartott II. rk. üléséről*, 218. p.
- ⁷⁹ Uo. 219. p. Grosschmid tudományos munkásságáról lásd legújabban GÖRÖG MÁRTA: Grosschmid Béni (1851–1938). *FORVM. Acta Juridica et Politica*. 2020. 1. sz. 231–236. p.
- ⁸⁰ HU–ELTELEL 7.a.20. 1919–1920. *Jegyzőkönyv [...] 1919. november 5-én folytatólagosan tartott II. rk. üléséről*, 217. p.
- ⁸¹ www.mmhm.ro/wp-content/uploads/2020/03/grosschmidt_beni.jpg.
- ⁸² *Az Ujság*. 1919. (december 5.) 173. sz. 5. p.
- ⁸³ *Az Ujság*, 1919. (december 3.) 171. sz. 6. p.
- ⁸⁴ BFL VII.18-d. 5. d. IV. 5/153/1920.
- ⁸⁵ HU–ELTELEL 7.a.20. 1919–1920. *Jegyzőkönyv [...] 1919. november 7-én folytatólagosan tartott II. rk. üléséről*, 263. p.
- ⁸⁶ Uo. *Jegyzőkönyv [...] 1919. november 5-én folytatólagosan tartott II. rk. üléséről*, 258. p.
- ⁸⁷ Uo. 259. p.
- ⁸⁸ *8 Órai Ujság* 1920. (szeptember 17.) 221. sz. 1. p.
- ⁸⁹ BFL VII.18-d. 5. d. IV. 5/153/1920.
- ⁹⁰ *Friss Ujság*, 1920. (január 3.) 3. sz. 3. p.; *Pesti Hírlap*, 1920. (január 3.) 3. sz. 5. p.; *Pesti Napló*, 1920. (január 3.) 3. sz. 6. p. Ez utóbbi nem említette név szerint a professzorokat, csak Plósz felszólítását nyugdíjaztatásának kérésére.
- ⁹¹ *Pesti Hírlap*, 1920. (január 4.) 4. sz. 8. p.
- ⁹² *Nyírvidék*, 1920. (január 22.) 17. sz. 3. p. Elképzelhető, hogy akkor véglegesítették Plósz nyugdíjaztatását (lásd TAKÁCS 2018. 97. p. 4. végjegyzet), de később a Szladitscsal és Illéssel együtt bizonyosan reaktiválták, mivel 1922-ig részt vett a kari tanácsüléseken.
- ⁹³ A vádlottak: Bogyó János (*Az Ujság*), Geréb István és Pártos Bence (*Pesti Hírlap*), Stettner Tamás (*8 Órai Ujság*), Szegedi Schenk István (*Szózat*), valamint Szirmay Ödön (*Uj Nemzedék*).

⁹⁴ BFL VII.18-d. 5. d. IV. 5/13/1920.

⁹⁵ Uo.

⁹⁶ *8 Órai Ujság*. 1920. (július 19.) 157. sz. 3. p.

⁹⁷ *Pesti Hírlap*. 1920. (július 20.) 171. sz. 3. p.

⁹⁸ *8 Órai Ujság*. 1920. (augusztus 4.) 171. sz. 3. p.

⁹⁹ *8 Órai Ujság*. 1921. (szeptember 22.) 210. sz. 3. p.

¹⁰⁰ HU–ELTEL 7.a.21. 1920–1921. *Jegyzőkönyv [...] 1921. június 1-én tartott V. rk. üléséről*, 188. p.

¹⁰¹ Uo. *Jegyzőkönyv [...] 1921. június 17-én tartott VII. rk. üléséről*, 196. p.

¹⁰² *8 Órai Ujság*. 1921. (szeptember 22.) 210. sz. 3. p.

¹⁰³ *Az Ujság*. 1921. (szeptember 22.) 210. sz. 3. p.

KÖNYVEKRŐL

Heil Kristóf Mihály

Magyarország, 1921

Veszprémy László Bernát: *1921. A Horthy-rendszer megszilárdulásának története*
Budapest, 2021. Jaffa Kiadó, 280 p.
ISBN 9789634754596

2021 októberében mutatták be Veszprémy László Bernát *1921. A Horthy-rendszer megszilárdulásának története* című kötetét. Veszprémy 2016-ban szerzett alapszakos történelemszakképzését a Károli Gáspár Református Egyetemen, majd az Amszterdami Egyetemen végezte mesterszakos tanulmányait. A fiatal történész kutatási területe az esztétika és a zsidóság története, kutatott Angliában, Hollandiában, Izraelben és számos szomszédos országban, mindemellett, hogy több magyarországi kutatóintézet és folyóirat munkatársa volt már, jelenleg az Eötvös Loránd Tudományegyetem Történelemtudományi Doktori Iskolájának doktorjelöltje.

Veszprémy nem elsőkötetes szerző. 2019-ben jelent meg első monográfiája – ugyancsak a Jaffa Kiadó gondozásában, a *Modern magyar történelem* sorozatban – *Gyilkos irodák. A magyar közigazgatás, német megszállás és a holokauszt* címmel, amelyben a Horthy-rendszer végét jelentő 1944-es esztendőt vizsgálja. Ezzel szemben új kötetében a kormányzó hatalomra jutását követő évet, az új Magyarország kiépítésének kezdeteit, a *systema* megtelepedésének és berendezkedésének évét, azaz az 1921-es esztendőt állította középpontba. Angolszász mintát követve 1921 esemény-, társadalom- és politikatörténetét is tágabb kontextusba kívánta helyezni.

A *Bevezető* fejezetben a szerző kitűnő érzékkel és bőséges elsődleges forrást használva lebbenti fel a függőnyt, és enged bepillantást a műre: Horthy „udvari” luxusvonata elindul, és diadalmas robog végig az országon, miközben az állomásokon az olvasó elé tárja a szerző a könyv következő hat fejezetének kulcskérdéseit. Úgy mint az új Magyarország öndefiníciós nehézségeit, a nacionalizmust és

az antiszemitizmust, a vallás- és kultúrharcolat, a revízió és a konszolidáció, valamint a királypuccsok ügyét. Szimbolikus, ahogy a kormányzó és hívei a kötet elején a Turánra keresztelt díszes Ganz dízelvonaton érkeznek meg, közel negyedévszázad múltán, a korszak végét jelentő évben azonban százazteket raktak vagonokba és hurcoltak el munka- vagy frontszolgálatra, illetve haláltáborokba. Talán e fejezetben tetszik vissza a legnyilvánvalóbban a szerző (társ)témavezető *doctor paterének*, Ablonczy Balázsnak, illetve Hatos Pálnak a hatása.

Veszprémy vállalt célja – a Romsics Ignác által is már több ízben kiemelt év – a Horthy-rendszer „egyik legmeghatározóbb évének”, az 1921-es esztendőnek – hiánypótló – feltárása, ahogy erre ez idáig még senki sem vállalkozott, pedig többen rávilágítottak már ennek az évnek a jelentőségére. Veszprémy ismeri a korszakra vonatkozó történeti szakirodalmat, de elsődlegesen primer – sok esetben újszerű – forrásokra támaszkodik. A bőséges apparátus négy tucat különböző levéltárból, irattárból, hagyatékból és forráskiadványból és még ennél is számosabb folyóiratból és más irodalmi művekből származó forrásokra épít.

Veszprémi a bevezetőt követő első tematizált *A régi Magyarországot akarjuk, de a régi Magyarország hibái nélkül – Az új rendszer önmeghatározása és viszonya a forradalmakhoz* című fejezetben vezeti fel a korszakot, azonban nem ad biztonságot nyújtó térképet a háborús vereséget követő trianoni határok mögé szorult, a demokratikus átrendeződést és a Tanácsköztársaságot is átvészelt ország megismeréséhez. Egyből – a valóban izgalmas és érdekes – mellékvágányokra tereli a gyanútlan olvasót, aki – nem történész vagy legalábbis a korszak lelkes ismerője lévén – könnyedén elkeveredhet a nevek, események és eszmék rengetegében. Azonban a korszakról tájékozott olvasó annál jobban élvezheti a sallangmentesen egymás után fűzött beszédek és visszaemlékezések a politikai átmenet nehézségeiről, a történelmi szembenézés hiányáról és a „köpönyegforgatókról”.

A harmadik *Eligazodni Magyarországon – Nacionalizmus, antiszemitizmus és vívódó nemzeti önkép* című fejezetben a szerző a már jobban ismert, a háborús vereséget és Trianont követő letargikus hangulat hatására eluralkodott szélsőségeket mutatja be. Az 1920-as években széles körben – meglepő helyeken is – elharapódzó antiszemita kitérések végig nagy hangsúlyt kapnak a kötetben. (Ez a történeti hűség mellett elsősorban a kutató-szerző tudományos érdeklődési körének és valóban mély forrásismeretének is köszönhető.) Veszprémy szintén utal a – mestere